

«Προς μάθησιν εντελεστέραν»
Ο Χριστόφορος Φιλητάς (1787-1867)
και η συγκρότηση της
Νεοελληνικής Φιλολογίας
τον 18ο και 19ο αιώνα

Πρακτικά του συνεδρίου
«Λογιοσύνη και Συγκρότηση της Ιστορίας της
Νεοελληνικής Γραμματείας: 18ος-19ος αιώνας»,
Αθήνα, 13-14 Δεκεμβρίου 2019

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2022

Χριστόφορος Φιλητάς

«Προς μάθησιν εντελεστέραν»
Ο Χριστόφορος Φιλητάς (1787-1867)
και η συγκρότηση της Νεοελληνικής Φιλολογίας
τον 18ο και 19ο αιώνα

*Πρακτικά του συνεδρίου «Λογιοσύνη και Συγκρότηση της Ιστορίας της
Νεοελληνικής Γραμματείας: 18ος-19ος αιώνας»,
Αθήνα, 13-14 Δεκεμβρίου 2019*

Επιμέλεια
Αλέξανδρος Κατσιγιάννης – Δημήτρης Πολυχρονάκης – Κωνσταντίνος Χρυσόγελος

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2022

Πρόλογος του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων Κωνσταντίνου Αν. Τασούλα

Η Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων και το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης οργάνωσαν από κοινού στις 13-14 Δεκεμβρίου 2019 επιστημονικό συνέδριο με θέμα: «Λογιοσύνη και Συγκρότηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Γραμματείας: 18ος-19ος αιώνας».

Στο συνέδριο τονίστηκε, μεταξύ άλλων, η συμβολή της πνευματικής κίνησης του 19ου αιώνα στην καταγραφή της λόγιας παράδοσης του Γένους, από την Άλωση και μετά. Συγχρόνως παρουσιάστηκε έκθεση για τη ζωή και το έργο του Χριστόφορου Φιλητά (1787-1867), από το Γραμμένο Ιωαννίνων, του οποίου η ζωή και το έργο συνδέθηκε με το ξεκίνημα της ιστοριογράφησης της νεοελληνικής παιδείας.

Η έκθεση για τον Φιλητά απετέλεσε για τη Βιβλιοθήκη της Βουλής την πρόδρομη εκδήλωση εν όψει, τότε, του επικείμενου προγράμματος για τα 200 χρόνια από το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1821.

Ο Χριστόφορος Φιλητάς γεννήθηκε και σπούδασε αρχικά στα Ιωάννινα, στην περίφημο Καπλάνειο Σχολή. Εν συνεχεία σπούδασε Ιατρική στη Νάπολη, και δίδαξε στην Τεργέστη, στην Οξφόρδη, στην Κέρκυρα και στη Ζάκυνθο, ενώ προς το τέλος της καριέρας του διορίστηκε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τα Ιωάννινα, απ' όπου ξεκίνησε η μόρφωσή του, αποτελούσαν το σημαντικότερο πολιτιστικό και οικονομικό κέντρο του βορειοδυτικού ελληνικού χώρου. Τη χρονιά που γεννήθηκε ο Φιλητάς, είχαν 30.000 κατοίκους και μέχρι την Επανάσταση του 1821 έφτασαν στο αποκορύφωμα της ακμής τους. Το εμπόριό τους γινόταν με τη Θεσσαλονίκη και τη Θεσσαλία, αλλά και με τη Νάπολη, το Λιβόρνο, τη Βενετία, τη νότια Ρωσία, τη Βενετία, τη Βουδαπέστη, τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Το εμπόριο έφερε ευμάρεια και η ευμάρεια έφερε ευποιία, που κάλυψε κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανάγκες. Έτσι δημιουργήθηκαν οι περίφημες Σχολές των Ιωαννίνων, η Μπαλαναία, η Καπλάνειος (όπου φοίτησε ο Φιλητάς με δάσκαλό του τον μετέπειτα πεθερό του, Αθανάσιο Ψαλίδα), η Ζωσιμαία. Απ' τις Σχολές αυτές εκνεοττεύθηκαν οι δάσκαλοι που δίδαξαν σε χωριά και πόλεις του ελλαδικού χώρου και σε κοινότητες της διασποράς. Γι' αυτό και τα Ιωάννινα χαρακτηρίστηκαν ευλόγως ως «Μητρόπολις πάσης μαθήσεως» και «Αθήναι της νεωτέρας Ελλάδος». Από αυτή την περιοχή καταγόταν και σε αυτό το πνευματικό πλαίσιο πρωτομορφώθηκε ο Χριστόφορος Φιλητάς.

Τόσο η Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, όσο και το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, αξίζουν συγχαρητήρια για την ανάδειξη αυτού του σημαντικού λόγιου της προεπαναστατικής περιόδου, που με τη σειρά του ανέδειξε την πνευματική κίνηση του Ελληνισμού του 15ου-18ου αιώνα, όλη δηλαδή τη

διανοητική και ιδεολογική προεργασία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, που επηρέασε θετικά και το φιλελληνικό κίνημα, αλλά και κυρίως κράτησε ζωντανό το Γένος, ώστε να μπορέσει, ως ανεξάρτητο κράτος πλέον, να πορευθεί με ιστορικότητα, συνέχεια και προοπτική.

Περιεχόμενα

Οι συγγραφείς του τόμου	15
Ευχαριστίες	17
Πρόλογος των επιμελητών	19
Χαιρετισμός Συνεδρίου	23

Α. ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΕΣ

Στέλλα Κουρμπανά, Χριστόφορος Φιλητάς. Βιο-εργογραφία	29
Αλέξανδρος Κατσιγιάννης, Χαρτογραφώντας την ιστορία της νεοελληνικής λογιосύνης. Ο Χριστόφορος Φιλητάς στην Οξφόρδη (1819-1820)	63
Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, Ο Χριστόφορος Φιλητάς και η διδασκαλία του στα πρώτα χρόνια της Ιονίου Ακαδημίας (1824-1827)	83
Κωνσταντίνος Γαρίτσης, Τα μαθήματα του Χριστόφορου Φιλητά στην Ιόνιο Ακαδημία: Οι χειρόγραφες σημειώσεις των αδελφών Αλιπράντη (1825-1828 και 1842-1844)	125
Μαρία Καμηλάκη – Ελένη Καραντζόλα, <i>Μεταξύ παλαιάς ελληνικής και γραικικής</i> : Γλωσσ(ολογ)ικές παρατηρήσεις στον Χριστόφορο Φιλητά	143
Κώστας Καρδάμης, Η μουσική στην και περί την Ιόνιο Ακαδημία κατά την περίοδο δράσης του Χριστόφορου Φιλητά	175

Β. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Γιάννης Παπαθεοδώρου, Σκιαγραφία Νεοελληνικής Γραμματολογίας. Απογραφικές δοκιμές και ιστορική συνείδηση στα τετράδια του Χριστόφορου Φιλητά	189
Στέση Αθήνη, Οι βιο-εργογραφικοί κατάλογοι: Ιστοριογραφία και ταξινόμηση της λογιосύνης (1722-1872)	203

Νίκος Κοκκομέλης, Βιογραφώντας τη λογιосύνη: Φιλολογική κριτική και ιστορικός ορίζοντας στα τετράδια του Χριστόφορου Φιλητά	231
Κωνσταντίνος Χρυσόγελος, Παρουσίες και απουσίες του Βυζαντίου στις χειρόγραφες σημειώσεις του Χριστόφορου Φιλητά	247
Δημήτρης Πολυχρονάκης, Ο Χριστόφορος Φιλητάς στα χνάρια του Αδαμάντιου Κοραή: Με αφορμή δύο παρομοιώσεις από την <i>Ιλιάδα</i> και τον <i>Ερωτόκριτο</i>	273
Γ. ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΛΟΓΙΟΣΥΝΗΣ: ΓΝΩΣΗ, ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	
Δημήτρης Αρβανιτάκης, Προσλήψεις της αρχαιότητας στο Ιόνιο (17ος-αρχές 19ου αι.)	287
Νάσια Γιακωβάκη, Οι «Έλληνες Πεπαιδευμένοι» του Γεωργίου Ζαβίρα. Διεργασίες για το έθνος γύρω στο 1800	309
Γιάννης Κόκκωνας, Η βιβλιοθήκη του Δημητρίου Ποστολάκα και οι κατάλογοί της	329
Ιωάννης Κυριακαντωνάκης, Οι Φαναριώτες και η ελληνική λογιосύνη της Κωνσταντινούπολης. Εισαγωγική προσέγγιση της σχέσης	339
Γιάννης Κουμπουρλής, Το ιστοριογραφικό έργο του Ιακωβάκη Ρίζου Νερουλού: Η τριλογία της Γενεύης	359
Μάρκος Ξυδάκης, Για τον ηγεμόνα Νικόλαο Καρατζά (1745-1791): το λόγιο περιβάλλον, οι λανθάνουσες μεταφράσεις και οι «τύχες» του βολταιρικού <i>Essai sur les mœurs et l'esprit des nations</i>	379
Αλέξης Πολίτης, Η αναζήτηση του λογοτεχνικού παρελθόντος 1865-1900. Αναλυτική παρουσίαση τεκμηρίων	407
Ευρετήριο	433